

*ТИТАРЕНКО Л. М., кандидат економічних наук, доцент
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка
Україна, м. Полтава*

ЕВОЛЮЦІЯ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Глобалізація економічних процесів породжує якісно нові проблеми, для розв'язання яких необхідні нові теоретичні підходи. Наразі нова економічна ситуація досліджується економічною наукою за двома протилежними напрямками. Один із них, що базується на постулатах економікс, націлений на удосконалення ринкової економіки шляхом переходу до вищої стадії лібералізму. Представники іншого напрямку вважають подібний шлях безперспективним і обґрунтовують необхідність розробки нової парадигми економічного розвитку світу [1, с. 4].

Перехід від індустріального машинного способу виробництва до постіндустріального, інформаційного технологічного способу виробництва докорінно змінює і матеріальні основи суспільного виробництва та їх суспільну форму. Розвиток малого і середнього бізнесу створює підприємця нового типу, який здійснює різноманітні економічні, організаційні, торгово-фінансові операції, що передбачають і стимулюють до збагачення знань, розширення кругозору, оволодіння мистецтвом ділових відносин. Ця форма змінює також саму людину. Людський капітал як економічна категорія знаменує собою новий етап у розвитку людини і його праці, коли в одній особі поєднуються і власник знань як основного виробничого ресурсу, і власник умінь використовувати знання у процесі виробництва.

Водночас у новій економіці з'являються поняття, які не мають матеріального змісту. Саме тому нове суспільство називають не тільки постіндустріальним, а і постекономічним. У новому суспільстві панує сфера послуг, тобто нематеріальне виробництво, послуги стають головним показником його розвитку. Основними факторами виробництва в новій економіці стають інформація і знання, які, на відміну від традиційних факторів, необмежені, а в процесі споживання не лише не зношуються і не зникають, а ще більше поширюються.

Для відображення цих глибоких змін необхідна нова система економічної теорії, яка б була адекватною якісно новим умовам розвитку цивілізації. Сучасний стан розвитку економічної науки, характеризується складною внутрішньою структурою, наявністю в економічній теорії різних взаємопроникних і альтернативних концепцій, шкіл та напрямів. Сучасна економічна теорія це певна субординована багатопарадигмальна сукупність, яка має інтегративні властивості та розвивається за певними закономірностями і тенденціями. Науковці вважають, що економічна теорія не «замахується» на інші дисципліни, а процес розвитку економічних, соціальних і духовних якостей людини розширює предмет економічної теорії, змінює її парадигму.

Так, відомий економіст М. Блауг у праці «Методологія економічної науки, або Як економісти пояснюють» зауважує про дисбаланс між теорією і емпірикою, схильність економістів-теоретиків ізолюватися у своїх абстрактних моделях. Учений висуває гіпотезу, що теоретики й емпірики втрачають зв'язок між собою. Економічна наука перетворилася в інтелектуальну гру заради самої гри. Тому необхідно забезпечити перехід економічної теорії на якісну нову інформаційну парадигму, еволюційну парадигму [2].

Така об'єктивна зумовленість і змагальність економічних ідей підвищує якість економічної освіти, забезпечує майбутнім фахівцям адекватніше уявлення про реальну вітчизняну та світову економіку, глобалізаційні процеси. Але потрібно пам'ятати, що у сфері наукових досліджень економічна теорія зберігає свободу розвитку, і ефективність науки зростає, якщо її досягнення реалізуються у сфері освіти. На жаль, в освіті відбуваються процеси, що зменшують роль економічної теорії, тому вона не здатна забезпечити якісну підготовку майбутніх фахівців. Вони не знають наукових основ економічної політики та механізмів її здійснення, шляхів і методів створення нової ефективної економіки, отже, не можуть доцільно спрямовувати свою діяльність на виробництві.

Водночас вітчизняні і зарубіжні науковці аналізують основні теоретико-методологічні та світоглядні підходи, в межах яких виникають і розвиваються різні економічні теорії, школи та напрями економічної науки, розкривають причини та наслідки об'єктивної неминучості багатоманітності та багатопарадигмальності економічної теорії. Це дає можливість надати правильну оцінку економічним явищам і процесам, що тісно пов'язані із сучасним розвитком економічної науки. Наразі сучасна економічна теорія не «відкидає» нічого з того, що внесли в неї визначні економісти

минулого, не протиставляє себе їх ідеям, а продовжує, розвиває і доповнює попередні дослідження.

Реальний процес розвитку економічної науки має свою специфіку і, на думку аналітиків, ніколи не був раціональним процесом [3, с. 6]. Відмова від фальсифікованих теорій настає лише в разі створення нової, більш досконалої теорії. Висунення гіпотез і їх просування – це один із методів наукового прогресу. Розвиток науки супроводжується не тільки спростуванням помилкових гіпотез, а й доведенням найбільш ймовірних і тим самим ліквідацією їх гіпотетичного характеру, доповненням новим змістом економічної науки. Так, теоретики ХХ ст. зосереджували увагу переважно на економічних проблемах суспільства організованого в держави-нації, з певними моделями національної економіки й громадського устрою. В ХХІ ст., в умовах стрімкої глобалізації вчені досліджують економічні проблеми з позиції глобального підходу, у єдності та взаємодії з іншими сферами суспільного життя та за еволюційним виміром «минуле-сучасне-майбутнє».

У сучасних умовах особливої актуальності набувають теоретичні дослідження, що присвячені економіці знань. У цьому напрямі існують різноманітні підходи до трактування поняття сучасної економіки. Так, В.Геєць визначає сучасні особливості економічного життя як «соціальну реальність», під якою розуміється сукупність об'єктів і дій соціально-культурного світу як досвіду звичайної свідомості людей, які живуть власним життям серед собі подібних і пов'язаних з ними різноманітними відносинами інтеракції [4, с. 4]. Тобто основною базою проектування суспільства й економіки знань є відтворення, яке замінює звикання до певної типізації поведінки і відповідних відносин серед носіїв знань відтворювальних процесів.

Суттєвого значення у сучасній теорії набуває дослідження загального й особливого в економіці країни з урахуванням неекономічних чинників та напрямів інтеграції у світове господарство для обґрунтування пріоритетів і заходів економічної політики держави, спрямованих на економічний розвиток країни та підвищення якості життя населення. У кожній з нових концепцій розглядається взаємодія різних тенденцій в умовах сучасної НТР, які приводять до трансформації суспільства. За таких умов вивчаються актуальні аспекти реальності: зростання значення і частки сфери послуг, ролі комп'ютеризованих знань, інформації як особливого ключового фактора виробництва, збільшення реальних доходів значної частини населення, підвищення якості життя людини.

Водночас оцінки місця, значення і перспектив розвитку різних концепцій в сучасній економічній теорії відносно моделей сучасної економіки неоднозначні. Так, серед учених-теоретиків існують методологічні розбіжності щодо аналізу, та «наповнення» змішаної економіки, тобто які саме відносини чи форми економічного життя дають підстави для такого визначення. Дослідники і прихильники теорії змішаної економіки відзначають, що державне регулювання в соціально-економічній сфері має захистити населення від бідності, підвищити його добробут і компенсувати витрати, на які чимала частка населення вимушена йти в інтересах суспільства. Отже, система змішаної економіки відображається не як еkleктичне поєднання різних економічних систем, а як об'єктивно зумовлений та історично закономірний етап еволюції ринкових відносин у напрямі соціалізованої глобалізації суспільства.

Доречно також зазначити, що економічна теорія як система наукових поглядів на спосіб розвитку та функціонування економіки, подана у формі певної логічної конструкції, становить основу економічної політики конкретної держави. Водночас сучасна економічна теорія використовує досягнення інших наук, в тому числі і соціально-політичних, визначає загальні закони та закономірності розвитку, які стають початковим методологічним посилом досліджень в інших науках. Тобто, вона формує методологічну основу не лише для власного подальшого розвитку, а й для розвитку інших економічних наук, розробляє загальні методологічні принципи для обґрунтування практичних рішень з перетворення й вдосконалення економічної реальності.

Враховуючи складність розвитку глобалізаційних процесів сучасна економічна теорія більшою мірою використовує синергетичний підхід в дослідженнях економічних явищ. Акцентує увагу на процесах нестійкої рівноваги та нестабільності розвитку економічних систем. Визнає складність та нелінійність соціально-економічної еволюції, а також припускає спонтанність змін в економіці та виникнення кризових явищ, викликаних множинністю і різною якістю внутрішніх і зовнішніх факторів.

Економічна теорія, будучи величезним надбанням цивілізації, охоплює теоретико-методологічні підходи, які становлять не лише істотні досягнення сучасності, а й мають теоретичне і практичне значення для майбутнього постіндустріального суспільства.

Економічне життя суспільства складне і сповнене суперечностей, являє собою багатогранну і багаторівневу структуру, яку може пізнати лише відповідна система економічних наук.

Центральний блок системи, її теоретична складова – економічна теорія, виступає при цьому своєрідним вступом до всієї складної системи економічних наук. Всесвітньо відомий економіст-аналітик П. Самуельсон образно назвав економічну теорію «королевою» економічних наук. За своїм покликанням економічна теорія, а отже, і економічна освіта, повинні не йти за економічною політикою, а навпаки, вказувати і прокладати шлях у майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єщенко П. С. Світу потрібний новий вектор розвитку: від bubbleeconomics – до економіки людини / П. С. Єщенко // Економіка України. – 2014. – С. 4–22.
2. Блауг М. Методологія економічної науки, або Як економісти пояснюють [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/blaug2/02.php.
3. Чухно А. А. Модернізація економіки та економічна теорія / А. А. Чухно // Економіка України. – 2012. – № 9. – С. 4–12.
4. Гесць В. М. Яке майбутнє у соціальної держави / В. М. Гесць // Економіка України. – 2013. – № 7. – С. 4–15.
5. Рябініна Л. М. Термінологія та її значення в теорії і практиці економічних відносин / Л. М. Рябініна // Економіка України. – 2014. – № 2. – С. 16–27.